

22

**EXPERIÈNCIES D'EDUCACIÓ EN
ELS VALORS AMB
ADOLESCENTS**

Barcelona 1994

ÍNDEX

PRESENTACIÓ	3
Un interès especial	3
Tres termes relacionats entre si	3
Els ponents	4
Les preguntes	5
I. RELACIÓ EDUCATIVA I VALORS	7
II. OPOSICIONS JUVENILS I CONTRADICCIONS ADULTES	15
III. VALORS VITALISTES	23
IV. REFORMA EDUCATIVA, TRANSVERSALITAT I VALORS	31
V. ALTRES INTERVENCIONS	35
L'actor de l'educació, el currículum ocult i les classes socials	35
Filosofia, Ètica i Educació	38
La pràctica escolar amb to d'optimisme	42
Qüestió de clima, referents i identitats	44
VI. MATITZACIONS FINALS	49
ANNEX	53

PRESENTACIÓ¹

1. Un interès especial

Els debats de l'Aula Provença intenten abordar avui el tema de les experiències de l'educació en els valors amb adolescents. Les fundacions organitzadores tenen un interès especial d'abordar-lo ja que a més a més de tenir l'ètica com una qüestió central dels seus objectius actuals, hi ha la raó pràctica de donar a conèixer l'experiència "Senderi".

La Fundació Serveis de Cultura Popular, intentant plasmar la seva preocupació pel tema, va decidir, fa més de dos anys, ajudar perquè es pogués fer educació en ètica. Aquesta voluntat es va concretar a la pràctica en la creació d'una comissió (Joan Batlle, Teresa Climent, Vicenç Creus, Rafael Grasa, Josep M. Puig i Modest Reixach) que ha orientat i dirigit la creació d'una sèrie de materials, tant per als alumnes com per als educadors, per a fer possible el treball de l'educació en valors. Aquests materials han estat editats de manera conjunta amb l'Editorial Eumo; ja n'estan disponibles els nou primers, i estan a punt de sortir-ne nou més. En aquests moments, la col·lecció (rigorosa i bel·ligerant a favor de determinats valors) ja està servint a les persones que fan educació en l'ètica.

2. Tres termes relacionats entre si

El debat intentarà centrar-se en la relació entre tres conceptes: valors, adolescents i experiències. És a dir, no volem parlar de valors -com més o menys ara està de moda- com si fossin una mena de referent teològic que

¹ Debat celebrat el dia 20 d'abril de 1994. La preparació, moderació i resum del debat ha estat a càrrec de JAUME FUNES

queda molt lluny, molt amunt, i que cal preservar com si fos més o menys la biosfera o la capa d'ozó. No volem parlar tampoc dels adolescents, malgrat que els adolescents, malauradament, no estan de moda com a tema educatiu. Volem fer un debat sobre el balanç, les dificultats, els descobriments, les contradiccions, els instruments, les vies de futur, les diferents experiències de l'educació en valors. És a dir volem parlar del balanç de les experiències de l'educació en valors i, dins d'aquestes experiències volem parlar d'aquelles que es donen en un col·lectiu complex: els adolescents (uns tipus molt especials i encantadorament insuportables).

També hem de assenyalar que no es tracta de parlar només de les experiències d'educació amb adolescents en el context acadèmic de l'escola. No es tracta, com tothom està més o menys d'acord, que l'escola ho faci tot, que sigui només a l'escola on es pugui fer educació en els valors. En tot cas, estem parlant d'experiències d'educació que es produeixen en el si d'un espai escolar i d'uniques relacions educatives escolars, però no acadèmiques *sensu strictu*. Els adolescents viuen, avui dia, en un context de dominància múltiple, un context d'influències múltiples i, per tant, volem parlar de les experiències en el marc escolar i de les experiències d'educació en altres contextos: l'educació en el lleure, en l'associacionisme o en altres institucions que tinguin voluntat educativa. Cal recordar que qualsevol institució i, per tant, qualsevol grup d'adults que s'acosta a un adolescent, vulgui o no vulgui, és educador. Difícilment es pot deixar de ser educador quan un, com a persona adulta, està al costat d'un adolescent.

3. Els ponents

Per provocar i estimular inicialment el debat intervindran RAFAEL GRASA, professor de Relacions Internacionals a la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la UAB, ROSER BATLLE, directora de l'ESCOLA DEL BAIX del moviment d'educació en el lleure MOVIBAIX i JAUME CELA, mestre i membre dels Moviments de Renovació Pedagògica. A tots tres els hem formulat un conjunt de qüestions sobre les contradiccions teòriques i pràctiques que es desprenen de les seves experiències d'intentar educar en els valors els adolescents, tant en el marc formal de l'escola com en la vida quotidiana de les entitats.

4. Les preguntes

S'han formulat quatre preguntes, excessives pel temps de debat que tenim, malgrat que en falten moltes altres. La primera té a veure amb l'especial relació educativa que es dona entre l'adult i l'adolescent. La segona reflecteix l'eterna dualitat entre els valors i la seva expressió temporal, circumstancial i concreta. La tercera considera el que podríem dir l'encarnació, sense cap connotació religiosa, és a dir: la relació que es dona entre la vida, la intensa vida dels adolescents, i la pràctica dels valors. Finalment, la quarta té a veure amb la possibilitat o la impossibilitat d'impregnar les matemàtiques de valors, o dit d'una altra manera, la possibilitat o impossibilitat d'impregnar de valors el conjunt d'activitats educatives.

I. RELACIÓ EDUCATIVA I VALORS

Quan parlem d'adolescents estem parlant dels nois i noies que tenen entre 12 i 17 anys, malgrat que això de l'adolescència és una etapa social relativa i, per tant, podria tenir una altra connotació d'edat. El primer interrogant que fem als ponents té a veure amb aquella contradicció derivada del fet que un adult, per un adolescent, sempre és una persona que pensa una cosa, en diu una altra, i en fa una altra. Dit d'una altra manera, els adolescents es troben amb adults que se suposa que són inevitablement models de construcció, o de no-construcció, que de vegades són adults amb models oposats o contradictoris. Dit encara d'una altra manera: els adolescents troben que les propostes que els fa, per exemple la seva institució educativa, són molt distants de la resta de propostes de valors que els fa la societat. Els adults que els envolten semblen proposar que visquin entre la contradicció i la hipocresia.

Perquè els ponents poguessin pensar aquestes contradiccions la pregunta es va formular de la següent manera:

- a. *La relació que estableixen els adolescents i els adults té unes característiques especials; així, la coherència i la imitació són dos dels mecanismes que determinen l'acció educativa. Com et sembla que es pot resoldre l'absència o la incoherència de valors entre els adults que es relacionen amb ells? Les propostes d'educar els adolescents en els valors no haurien de ser propostes per educar els educadors en aquests valors?*

RAFAEL GRASA:

Contestaré breument i ho faré apuntant cinc notes a propòsit d'aquest tema:

La pregunta ens planteja diversos nivells. El primer és el paper de la

coherència i la imitació dels adults. Aquí vull plantejar la primera qüestió. La coherència i la imitació són importants a nivell de valors però no solament per als adolescents. La coherència i la imitació són dos elements clau per a tots, i això ens dóna una pista per situar-los en el món dels adolescents. Un dels grans problemes actuals és el tema dels referents dels nostres valors, és a dir, el problema -per dir-ho amb una terminologia clàssica- d'una certa desvalorització, en termes gruixuts, de la nostra societat. On són els referents? Quins són els valors que tenim per imitar? On se'ns donen? A qui podem imitar? Crec que hi ha un problema bàsic de falta de referents o de referents contraposats o d'un canvi en els referents.

Alguns dels referents que tenim són referents abstractes, són models mítics, i no són models mítics literaris sinó que en alguns casos provenen del món dels mitjans de comunicació de masses, dels mitjans de comunicació audiovisuals. Aquesta és la primera qüestió que em sembla que és important de tenir en compte per a parlar de la coherència dels imitadors i alhora del canvi en el paper de les diverses instàncies socialitzadores. Per tant, quan adolescents i adults es troben en diversos espais i es troben en interacció amb el tema de valors, el problema és que probablement -més que abans- els adults en general no són el referent dels adolescents per als valors, sinó que, en tot cas, ho són alguns adults i no necessàriament els adults que troben. Ni tan sols els adults del món familiar són els primers referents en el tema dels valors, els mecanismes de socialització primària.

Segona qüestió: cal dir d'entrada que, malgrat tot, no hi ha mai absència de valors, tant en la confrontació o en el contacte adults-adolescents com en general entre tots nosaltres com a éssers humans. Els valors hi són sempre presents. Però el que cal veure és quins valors estan explícitament presents i quins valors estan implícitament presents. Si es pot parlar de valors absents és, en un sentit metafòric, d'alguns valors que no són el corrent dominant, que no són els majoritaris, que són més o menys marginals -en un sentit no pejoratiu sinó estrictament descriptiu de la paraula- o que alguns podrien plantejar al llarg de la sessió d'aquesta nit com a valors alternatius.

Tercera qüestió, que em sembla que pot permetre centrar algunes coses: quan jo parlo de valors i penso en valors adolescents i adults penso d'entrada en un món on la paraula 'valors' va molt més enllà dels valors en sentit estrictament moral i en sentit estrictament filosòfic. És a dir, no tots

els valors són valors morals, almenys en sentit filosòfic. Per tant, no estic tancant el debat sobre el tema dels valors, ni crec que el puguem reduir al tema de l'educació moral o de l'educació ètica. Ho dic més clarament: quan els adolescents i els adults es troben en el món dels valors no és sempre perquè adults o adolescents hagin de fer front a eleccions ètiques, sinó que hi ha altres valors (pulcritud, ordre, meticulositat...) que informen, que són conductes per a l'acció en la nostra vida, i que molt sovint és on es produeixen les majors dificultats en la relació entre adults i adolescents amb aquests valors que no són estrictament morals en el sentit filosòfic, sinó que són simplement valors en el sentit de pautes de vida o d'hàbits, però no valors que plantegin un debat sobre universalisme, relativisme, rigorismes morals o no, etc. en el qual no pretenc entrar.

Això em permet concretar les dues últimes coses que volia dir i que són la resposta concreta a la pregunta que les fundacions ens feien. Pot haver-hi incoherències? Sí, n'hi ha. La principal incoherència de la relació entre adolescents i adults en el tema dels valors és la no-congruència entre el que en termes educatius diríem el currículum ocult, la forma de fer les coses o de transmetre determinada qüestió, i el que es percep amb la nostra actitud. Aquest és el principal problema. Ara, la incoherència depèn molt de si els valors estan estructurats o no i de quina forma, i el principal problema de les instàncies adultes que tenen a veure amb els adolescents és que no hi ha un mecanisme, podríem dir un ideari en el sentit molt lax de la paraula, de valors coherents, i és perquè no està ni tan sols articulat ni estructurat. Això passa amb la majoria de les instàncies educatives, és més, diria per provocar que hi ha més coherència amb els valors en les instàncies educatives no-formals que en el món de l'escola. En els espais, per exemple, sí que s'ha discutit aquest tema molt sovint, amb molt de detall (què és el que s'ha de fer, què volen impregnar, ...). En el món de l'escola, i sobretot en el món de l'escola pública, hi ha dificultats per posar-se d'acord. I no em refereixo al projecte curricular de centre, al projecte educatiu de centre, sinó a la forma d'impregnar això en la vida quotidiana, que és on salten les espurnes. Per tant, la resposta a la pregunta concreta: les propostes d'educar els adolescents en els valors no haurien de ser propostes per educar els educadors en aquests valors? és sí i no. Si parlem de valors en el sentit no estrictament moral, la resposta és "no necessàriament". En qualsevol cas és evident que si algú vol inculcar a algú altre el sentit de l'ordre i amb la seva pràctica quotidiana amb els adolescents és desordenat, ho té molt malament,

millor que no s'ho plantegi.

En canvi, en el sentit de valors amb un sentit més fort, més moral, la resposta seia "sí". Òbviament cal començar per educar els educadors i sobretot per discutir sobre l'ideari del que s'ha de plantejar i sobretot de les formes de fer-ho, perquè el problema principal, bàsic i clau de l'educació en valors, molt sovint és que la forma d'intentar educar, d'intentar transmetre l'educació i és aquí on es poden produir els efectes justament contraris als declarats.

ROSER BATLLE:

Intentaré no repetir coses que ja ha dit en Rafael. El tema de la pregunta de com ens sembla que es pot resoldre l'absència o la incoherència, a mi em sembla que no es pot resoldre. Si hi ha absència o incoherència de valors entre els adults que eduquen els joves, això és un forat tan gros que podem fer coses per atenuar-lo, però lamentablement quan això passa no hi ha una fórmula educativa substitutòria. En tot cas ara citaré coses que em sembla que poden ajudar a atenuar els efectes negatius d'aquesta manca de coherència o d'absència de valors.

A títol d'indicadors: facilitar el contacte educatiu amb altres educadors més fermes i més coherents, provocar experiències impactants per a estimular la reflexió permanent dels educadors (pares, mares, mestres, monitors), promoure tot allò que facilita directament o indirectament la reflexió entorn els valors humans (lectura, conversa), la creació de pel·lícules i programes de televisió que tractin els valors humans amb eficàcia audiovisual. Tot això atenuaria l'efecte de la manca de coherència o l'absència de valors, però no la resoldria.

Ara bé, hi ha una cosa en què potser de vegades no pensem i és que no és cert que tots els adults siguin incoherents. Hi ha molts adults que són molt coherents, que tenen potser una estructura de valors, per entendre'ns. Són egocèntrics, insolidaris i individualistes, i són conseqüents amb els seus pensaments i amb els seus actes. Llavors la imatge que rep el jove és perfectament coherent. No hi ha conflicte de valors. El conflicte de valors, sobretot els problemes de coherència, el trobem entre les persones que

prediquen unes coses i en fan unes altres, però no tothom predica una cosa i en fa una altra. Hi ha molta gent que predica exactament el que fa i a més a més amb bastant eficàcia.

Aquí remarcaria una idea que abans ha dit en Rafael i que em sembla molt important: els adults en aquests moments no som els únics referents en educació de valors que tenen els joves. Hauríem de poder posar la lupa, posar una especial atenció, un especial radar, en els espais i en els llocs, on els joves mengen i digereixen valors, que no és pas al costat dels adults. Crec que el tema dels mitjans de comunicació i molt particularment de la televisió és prou important per plantejar-nos de quina manera l'impacte d'aquest mitjà, no solament pels missatges que dona sinó molt especialment per la mateixa estructura del mitjà, influeix de manera determinant en l'assimilació de valors per part dels joves.

Resumint: la incoherència i l'absència, no poden ser evitades però el que podem fer és atenuar-les.

JAUME CELA:

Em passa allò que passa a qui parla el tercer: que gairebé tot està dit. El que destacaré són dues o tres coses que han dit en Rafael i la Roser comentant-les des de la perspectiva de l'escola, que és des del lloc on jo puc parlar, i no solament des de la perspectiva dels adolescents sinó també dels nens més petits, perquè jo ara fonamentalment treballa en una escola on hi ha 7è. i 8è. però és un centre que serà, a la llarga o a la curta, un centre de primària.

Sobre el tema de l'absència de valors, ja ho han dit ells, però jo m'afegeixo a la idea que és impossible no transmetre valors. Per exemple, nosaltres a l'escola una vegada vam fer una experiència d'observació molt senzilla que era veure què passava els cinc primers minuts, quan els mestres rebem els alumnes a l'escola. Només aquest fet ja ens va donar un munt de coses per poder comentar quins són els valors que nosaltres potenciem simplement pel fet d'estar a la porta fent entrar els nens. Només veient la diferent manera d'actuar que tenien els mestres ens va donar pautes per poder discutir sobre casos concrets de quins eren els valors que l'escola estava en aquell moment

transmetent o estava intentant intensificar i els valors que nosaltres ens pensàvem que no estàvem fent o que no fèiem i després les coherències i incoherències entre el mateix equip de mestres. Per tant, penso que l'absència de valors és impossible. Vivim en un món on tota acció que fem és un valor i l'acció educativa a més a més és intencionada i està impregnada d'uns determinats tipus de valors.

Una altra cosa, que és la que ha introduït en Rafael, és el tema dels referents que puguin tenir els adolescents, els nens i nosaltres mateixos. Jo no vull caure en el perill de dir que els referents que es reben majoritàriament són negatius. Jo no hi estaria gaire d'acord. Penso que actualment, tots nosaltres, i els adolescents també, tenen una multiplicitat de referents i de tot tipus. Per tant, amb aquesta visió que es dona de la relació entre els adults i els adolescents sempre com una relació problemàtica no hi estaria gaire d'acord. El que m'espanta quan hi ha un conflicte entre els valors que defensem, per exemple un equip de mestres, i els que defensen els alumnes o un sector i un altre de l'escola, no és aquest conflicte, sinó que l'escola no es plantegi de quina manera i per quins camins pot arribar a atenuar el conflicte, (perquè joestic molt d'acord amb el que ha dit la Roser que el tema de coherència i incoherència no es pot resoldre, el que pot ser és atenuat). El que m'espantaria és aquella escola on això no s'ha formalitzat mai, i també m'espantaria una escola o una comunitat educativa on no s'hagués plantejat mai el tema del currículum ocult. Evidentment posar-nos d'acord en el tema dels valors és relativament senzill.

El problema està en els valors que es transmeten d'una manera que nosaltres a vegades ni arribem a controlar ni n'arribem a ser conscients. A l'escola, ja ho sabeu, hi ha una sèrie de valors que estan marcats, estipulats en les lleis que afecten l'ensenyament. La LOGSE, per exemple, parla de valors com la solidaritat. Ens diu que hem de crear, potenciar i afavorir que els alumnes siguin tolerants, que tinguin capacitat crítica, que sàpiguen utilitzar els marges de llibertat que tenen, etc. Per tant, aquí ja tindríem un eix de reflexió que seria el que la societat considera que l'escola ha de treballar per potenciar un determinat model de persona.

Un altre problema seria, i per mi aquest és el fonamental i més important, veure quines són les relacions concretes que establim dins d'una comunitat educativa. Penso que aquí és on l'escola pren realment partit. Quan dic

escola vull dir una cosa molt clara: no vull dir l'escola en general -ja que penso que parlar actualment del paper de l'escola no porta a res- sinó quin és el paper que tenen les diferents escoles que hi ha; veure quins són els valors, les formes, les pautes de conducta que aquella escola concreta vol potenciar a partir de la realitat que té al davant i veure igualment tots els sistemes de comunicació, tots els models d'avaluació, que afecten un tipus de decisions que són potser més particulars o més de la relació entre el mestre i els alumnes o dels alumnes amb els alumnes.

Evidentment, explicitar en una escola el tema dels valors, torno a afegir-me al que deia abans la Roser, no resol la coherència o la incoherència que puguem tenir els adults que estem convivint amb adolescents o nens, però per altra banda penso que també és bo que els nois es vagin acostumant al fet que hauran de viure en una societat on hi ha incoherències, i incoherències amb gent que fins i tot ells els puguin arribar a estimar o puguin ser uns models a imitar. Per altra banda la coherència tampoc és un valor absolut, un valor que no puguem discutir o contrastar, perquè evidentment jo conec persones que són molt coherents i que jo el que desitjaria és que deixessin de ser-ho, que comencessin a ser una mica més incoherents, perquè hi ha bastant poca-solta pel món i valdria la pena que fossin una mica incoherents, ja que això són models que els nens també reben.

II. OPOSICIONS JUVENILS I CONTRADICCIONS ADULTES

La segona pregunta no vol caure en l'eterna discussió de si hi ha uns valors que són joves i uns valors que són adults. Tot i així sí que és cert que, per als joves, la renovació o la manifestació novedosa és una connotació inherent a tot valor. És a dir, qualsevol valor que sigui percebut, viscut, per un adolescent o un jove com una cosa antiquada, no renovada, difícilment serà acceptada per ell.

Ens plantejem si el que existeix són diferents escales de valors o diferents expressions dels valors. Dit d'una altra manera, moltes vegades els adults quedem atrapats per les expressions i no tenim la capacitat de descobrir en les expressions que ens són alienes, que són pròpies dels adolescents o dels joves, l'existència de valors.

La contradicció, relativament inevitable en la relació entre adults i adolescents, entre la percepció d'antiquat de tot allò que és adult, la visió com a negatiu de tot allò que és jove, fa fracassar determinats plantejaments, determinats materials. Tot i estant d'acord en valors que serien traspassables als joves, probablement no l'encerten en la manera o en la fórmula com s'han d'ordenar o en la que s'han d'expressar.

Com assenyalava en un altre debat², "en l'actualitat, una manera d'observar els valors és fer-ho mitjançant l'anàlisi dels estils de vida, per veure si s'estructuren entorn de valors [...]. Hauríem d'analitzar els eixos entorn dels quals gira una vida, els espais vitals predominants (la diversió, el treball, la cultura). Hauríem d'observar l'estètica, els llenguatges, la comunicació no verbal, les activitats dominants, etc.".

D'aquí ve l'origen de la segona pregunta.

² FUNES, J. (1991). "Valors joves i segle XXI". fundació Utopia. Cornellà.

- b. *Sovint es diu que la dificultat rau en com posar-se d'acord en l'escala de valors. Probablement són tan importants o més les maneres com es concreten, com es fan presents a la vida. Però, d'acord amb la teva experiència, com es resol la qüestió de les diferències de valors (sovint oposició dura) entre els adults i els adolescents? i entre els diferents adults? i en el si de la institució educativa?*

JAUME CELA:

Abans ja ho he dit, definir quins valors són els que l'escola ha de treballar és relativament senzill. Crec que no hi ha cap escola que digui, per exemple, que no vol potenciar el diàleg. Si ara es fes una enquesta pel carrer i es digués: vostè creu que l'escola ha de potenciar que surtin ciutadans dialogants? Tothom diria que sí. Ciutadans crítics? Tothom diria que sí. No crec que hi hagi cap discussió possible. El que és més difícil de veure i de concretar és una escola on es diu, per exemple, que es defensarà el valor del diàleg i veure amb actuacions concretes qui monopolitza la paraula. Això és el més important. O, per exemple, amb el valor de la participació, que és un valor consagrat fins i tot en la mateixa Constitució i en totes les lleis que afecten l'escola, veure, per exemple, quants mestres arrufem el nas quan un sector d'alumnes ens demana una hora de classe de matemàtiques perquè volen fer una assemblea per parlar d'un problema que els afecta. Això a primària és difícil que passi, però a secundària, pel que conec i pel contacte que tinc amb gent que fa secundària, és bastant habitual. Les matemàtiques són sagrades i, per tant, una hora de classe de matemàtiques és una hora que no es pot tocar. Jo no vull dir que s'hagi de sacrificar la classe de matemàtiques, però cal tenir molt clar que el valor de la participació i que els nens s'organitzin és importantíssim per al seu futur.

Concretar els tipus de valors, és senzill; el que és difícil és concretar-los a la vida de l'escola. El que és realment difícil a l'escola és veure què fem per canviar les formes de relació i de comunicació que tenim dins la comunitat educativa. Requereix un esforç de reflexió i després un esforç d'anar modificant poc a poc una sèrie d'aspectes que afecten directament la vida de l'escola. I quan dic la vida de l'escola, vull dir tots els estaments que formen

part de l'escola, no solament les relacions entre alumnes i mestres o entre mestres i mestres.

En la qüestió dels valors, des de la visió de l'escola, el paper dels pares i les famílies és molt important. Hi ha una part de la pregunta que més o menys deia: quan hi ha una oposició, què s'ha de fer? Bé, jo crec que quan hi ha oposició entre la comunitat educativa, l'únic camí que realment resol el problema és el diàleg. El que passa és que això és tan bonic com dir que tots ens hem d'estimar, que tots som lliures o que tots tenim treball. Si volem realment resoldre-ho, només es pot fer a base de tenir unes estructures i anar agafant cada vegada més una cultura de diàleg, de veure que tu tens un paper a l'escola que has d'intentar contrastar amb el paper dels altres i que a partir d'aquí ha de sortir una posició que aglutini com més voluntats d'aquella escola millor.

En aquest moment el que m'amoïna de la vivència que estem tenint sectors d'escoles amb tot el tema de l'educació de valors és que sembla ser que quan s'intenten regular d'alguna manera oficial aquestes relacions que creen un ambient determinat a l'escola, que permet que els alumnes i tots els que estem allà desenvolupem les nostres capacitats al màxim, es fa una interpretació simplement legalista. I quan es fa una discussió des de la legalitat, el lloc on hi ha més discussió, l'assumpte al qual es dona més importància, és la reglamentació, els règims interns de les escoles, i sobretot un punt: la tipologia de les faltes.

Quan va sortir el decret que regulava els drets i deures dels alumnes, on hi va haver un batibull considerable va ser en el moment de veure les faltes: les lleus i les greus. Jo recordo amb una certa sorpresa, fa tres o quatre anys, que vaig anar a un ajuntament que feien unes sessions per als nens dels Consells Escolars. Hi anava a parlar del tema de la participació i hi anava com una floreta, amb una proposta d'escola preciosa: tots ens estimem, tots ens relacionem, tots treballem; i tots els nens miraven i apuntaven. Jo pensava: com connecto! Quan va ser el moment de dir: dialoguem, parlem, etc., totes les preguntes dels nens eren: "a mi, un mestre em pot fumer un mastegot? em pot treure de classe? si un mestre em treu de nou a deu, el que ve de deu a onze també em pot tenir a fora?" En tota la discussió, el que realment amoïna i vivien aquests nens (almenys els que van parlar) era la tipologia de les faltes.

Finalment, voldria dir una cosa que a mi em sembla importantíssima i que la dic a tot arreu, parli del que parli. **A les escoles -ara parlo des de la perspectiva dels alumnes- és fonamental que els alumnes tinguin consciència que els seus mestres els estimen.** Penso que això és importantíssim, perquè si aquesta consciència que l'alumne és important per al seu mestre i que per tant li ha de dedicar un temps i una relació de tipus afectiu, no hi és, tots els altres problemes, els cognitius, els procedimentals, els de valors, normes, pautes, etc., estan greument compromesos. Per exemple, allò típic que es fa a les escoles és el següent: un nen es comporta malament i se l'envia al despatx del director. Imagineu-vos, si això es fa a l'escola, automàticament el que s'ha de plantejar el director d'aquest centre és com pot tenir relació amb els nois, durant el curs i abans que això passi i que no tingui com a primera relació amb l'alumne aquest tipus de situació. Si a mi m'envien un nen, que no conec absolutament de res, al despatx amb una noteta que diu: fume-li canya, ja ho tinc tot perdut, perquè això no agrada a ningú. Si a mi em crida el Conseller per fumer-me i no el conec de res, no m'agradarà. A mi també m'agrada que m'estimin. El primer valor que hauríem d'assegurar en el món de l'ensenyament -i suposo que en altres móns també, però jo parlo del que conec- seria assegurar aquesta relació afectiva. Un cop tens això assegurat, molts dels conflictes queden bastant més disminuïts. Si a un nen abans li has dit: escolta, ets molt maco i treballes molt bé, un altre dia li pots dir: avui no ho has estat tant, això no t'ha funcionat prou bé.

ROSER BATLLE:

Ja ho vam estar discutint amb en Jaume Funes quan ens vam trobar per parlar de la preparació del debat i no estic gaire d'acord amb la correlació generacions-valors. Ho situaré amb modèstia. Jo no estic en el món de l'escola, estic en el món del lleure, i la majoria de les meves reflexions educatives vénen d'aquest món. Per tant el que diré ho situaré des d'una perspectiva concreta. Em sembla difícil atribuir als joves uns valors i als adults uns altres. Això no ho veig. La meva experiència no m'ho demostra. Veig valors positius de solidaritat, d'obertura al món, de relació positiva amb l'entorn en joves i els veig en adults. I veig valors negatius tant en joves com en adults. I posats a filar prim, jo diria que molts dels valors més

negatius, com a mínim més negatius per a mi i per al moviment en què treballo, potser els trobem amb més alta freqüència en els adults que no pas en els joves. Per tant aquí hi hauria una primera discrepància, entenent per valors sobretot allò que en Rafael anomenava valors morals: no les pautes de comportament del fill adolescent que desendreça l'habitació i sempre li has d'anar al darrera. No em refereixo a la pauta de comportament quotidiana sinó als grans valors morals.

En segon lloc, voldria dir que l'herència cultural que tenim dels anys vuitanta és una mica nefasta des del punt de vista dels valors. A mi em sembla que tota l'herència cultural de la postmodernitat, de l'escepticisme, de col·locar el dubte i, de vegades, la indiferència, com una "pose" de més alt prestigi que no creure en alguna cosa amb fermesa, ens ha amarat una mica a tots, els joves i els adults. Tots estem una mica tocats per això. Potser tots hem canviat una mica i no ens belluguem ni pensem ni actuem exactament igual que com pensàvem i actuàvem fa cosa de deu o vint anys. Em sembla que tota aquesta estètica de la indiferència molt present als anys vuitanta, ens costarà encara una mica de treure-nos-la de sobre.

Per altra banda, el que sí que constato és una més lenta digestió dels valors per part dels joves, en aquesta etapa de transició a la vida adulta, en l'adolescència. Em sembla que hi ha una més alta lentitud que en dècades anteriors. I jo diria que alguna cosa hi té a veure la dificultat de concentració, l'estar acostumat a un missatge i a un discurs molt fragmentat, a l'allau d'informacions que costa molt d'orientar i d'estructurar. Costa molt tenir idees clares de les coses, costa molt saber "qui són els bons i els dolents" en cada moment. Tenim molta informació, tenim una allau de video-clips de moltes coses i la fragmentació i la incoherència de missatges formen part de l'univers cultural dels nostres adolescents. Penso que això té molt a veure amb que costi més fer la digestió dels valors. Tot és més lent.

Finalment, la quarta idea connecta una mica amb el que s'ha dit abans: el que sí que passa és que la vida quotidiana, no solament amb els joves sinó també amb els veïns de l'escala i la gent del barri, està plena de friccions gairebé domèstiques. Entre els veïns de l'escala contínuament hi ha friccions: a qui li toca fer això o allò, si aquest senyor baixa les escombraries abans o després... Amb els nostres adolescents i joves això també passa. Contínuament hi ha una fricció i en aquest cas, quan es tracta d'una fricció

entre adults i adolescents, als adults ens toca fer d'adults, no podem fer un altre paper. I fer d'adult, en aquest cas, vol dir que pots utilitzar la via del diàleg, que com ha dit abans en Jaume Cela és la via principal, la de la persuasió, però potser en última instància s'ha d'actuar també per imposició, perquè la vida també és imposició, i les coses de vegades van mal dades.

No sempre tothom pot fer el que li dóna la gana o el que li és més còmode. En aquest context cadascú ha de jugar el seu paper i els adults no guanyem per aquest fet cap concurs de popularitat quan fem d'adults amb els joves. El que sí que em sembla que és important és saber separar el que és el judici d'un acte del judici d'una persona. Un jove s'ha de sentir estimat encara que l'adult que tingui al costat li censuri un acte que ha fet, però el que està malament és el que ha fet, no ell. Poso un exemple molt domèstic: és molt diferent dir-li al teu fill que té l'habitació desendreçada que dir-li que és un desendreçat. Si li diem que és un desendreçat estem fent una frase lapidària i determinant, un valor moral, li atribuïm una característica, un judici. Per tant, ens en separem. És com un menyspreu. No expressem confiança, i em sembla que, connectant amb el que deia en Jaume Cela, l'eficàcia de l'educació en els valors té molt a veure amb la confiança i amb l'estimació.

RAFAEL GRASA:

El principal dubte que tinc per respondre la pregunta està en la premissa major. Jo no veig que hi hagi una oposició dura entre el món dels valors dels adults i dels adolescents. I ho dic bàsicament, per no repetir, donant altres arguments: primer, perquè penso que l'oposició dura no es dóna en els valors sinó en el context on es manifesten aquests valors enfrontats, sigui en el món familiar, sigui en el món educatiu en els seus diversos aspectes o sigui simplement en el món social. I és en aquests contextos on es manifesta l'oposició i necessàriament serà sempre així. Per definició, un adolescent es va construir el seu món per oposició als altres. Dit psicoanalíticament, tothom té necessitat de matar els pares i mares, en alguns moments determinats, i alguns més que altres, i moltes explicacions de comportaments incoherents d'adults s'haurien d'explicar per la incapacitat d'haver trencat amb determinats models de pares i mares.

Segona qüestió important: és cert que hi ha hagut un canvi de valors. Si fem

cas d'algunes de les enquestes sociològiques, aquests canvis es manifesten amb una perspectiva molt pessimista, i ho dic brutalment ja que es tractava de provocar. És potser més fàcil veure si hi ha oposició o no si ens fixem en el que s'ha de transmetre en l'educació en valors. Hem de dir les coses pel seu nom i hem de dir: "no és cert que els valors siguin una cosa clara, estable, absoluta, perfectament fixada". Els valors són per definició quelcom dinàmic, flexible, jeràrquic (i la jerarquia pot variar d'un moment a un altre) i ens passa als adults i li ha de passar a un adolescent. No sempre triem els valors, poden ser objectivables, però molt sovint els hem incorporat en el procés de socialització per una raó o per una altra. Per tant, penso que gran part d'aquesta oposició es plantejaria d'una forma menor si d'entrada donéssim aquesta sensació de valors -en el sentit més fort de la paraula- poc clars, explícits i prioritzats.

Naturalment això serà diferent en funció de l'edat de cadascú. Certament l'educació en valors és una educació diferenciada -i això que tampoc sóc gens entusiasta de les idees de Kohlberg, sinó al contrari, ni tampoc (encara que em va agradar molt la crítica) sustento les tesis finals de la Carol Gilligan. És bàsic per intentar veure com es resolen aquestes diferències de valors -que jo crec que no és oposició dura entre adults i adolescents- pensar fonamentalment en la importància de la tria i en la de l'exemple. Predicar amb l'exemple; aquesta hauria de ser una clau.

Recordo en la meua experiència d'educació secundària que em molestaven enormement les sessions brutals de claustres i d'avaluació dels alumnes. Autoritàriament vaig imposar en els grups dels quals era tutor una norma: tu digues el que vulguis, parla de si te nòvio o no, però digues una sola cosa positiva de cada alumne de què parlis, perquè no pot ser que aquest alumne a qui passem revista i no en tingui ni una; després fes les crítiques corresponents.

I, respecte a la institució educativa, tres idees més de la meua experiència. Primer, cal no confondre els plans. Explicitem els valors, però a part d'explicitar els valors (pocs i clars) fem-ho de forma diferent a la que les institucions educatives oficials ens donen (la major part dels projectes educatius de centre són una còpia els uns dels altres) i veiem com baixen a la concreció, com es plantegen les pautes de conducta. Aquí estic absolutament d'acord amb tot el que deia en Jaume Cela al principi, com es

concreten els valors amb els reglaments de règim interior, quines tipologies es fan o no, com es concreten a les classes, quins espais i quines situacions educatives pretenem o donem perquè es donin. Si volem educar persones crítiques, (i en aquest sentit caldria afegir alguna paraula més gruixuda: capacitat de rebel·lia, etc.) com els deixem que ho facin? Això és important des del punt de vista de l'educació moral, sobretot si s'opta, com sembla obvi, per suprimir l'ètica.

Judiquem actes i no persones, com deia la Roser. I una forma de fer això és un reconeixement sistemàtic, anual, de l'experiència de la institució educativa. Fer un catàleg de conflictes, de conflictes respecte a valors: quan s'han produït, com, de quina forma, com s'han solucionat, quants entre adults, quants entre adults i adolescents i, si són clars i explícits, anar fins al final. Aquesta és la dificultat. Si s'opta per això, si en una classe un alumne pregunta: "un professor té dret a fer...?" Doncs cal dir: "no, no té dret a fer-ho". Penso que això s'ha de portar fins al final, perquè sinó, qualsevol experiència d'educació en valors quedarà mancada. I això significarà necessàriament que al cap d'un temps en aquesta institució educativa els principals conflictes de valors no seran entre adolescents i adults sinó entre els adults que formen part de l'equip educatiu i de la comunitat de pares i mares.

III. VALORS VITALISTES

L'adolescent és un personatge vitalista, enormement implicat en la seva existència, en les seves contradiccions, en les seves dificultats. No hi ha prou amb discutir sobre l'educació en general; cal debatre sobre com es fa això de l'educació en valors d'una manera no acadèmica. Moltes vegades fins i tot a l'esplai, a l'educació en el lleure fem servir tècniques i expressions que semblen ben bé una mena de continuació de l'escola. En definitiva, com es pot tenir estil adolescent en l'educació en valors, com es pot fer maièutica, és a dir, com es pot fer aflorar el que en definitiva són els seus valors o les seves expressions de valors. Igualment, com es pot fer tot això en grup, donat que, si un valor o una expressió d'un valor no és pròpia d'un grup adolescent, difícilment l'adult podrà aconseguir que sigui pròpia de cada un dels adolescents que formen aquell grup.

Aquesta és la pregunta que es formula als ponents:

- c. *En les diverses experiències que tu coneixes, què es fa per aconseguir que l'educació en els valors sigui vital i no acadèmica, viscuda com a pròpia i no com a imposada, compartida pel grup adolescent en lloc de provocadora de ruptures?*

ROSER BATLLE:

Intentaré explicar quatre o cinc trets del que creiem nosaltres com a moviment de lleure. Què es fa per aconseguir que l'educació en els valors sigui vital i no acadèmica, viscuda com a pròpia, etc.? En primer lloc, em sembla que és molt important tenir un equip d'educadors que sigui compacte, sensible, vital, exigent, amb molt sentit de l'humor, capaç de transmetre bones vibracions, capaç de fer emergir el que és positiu i capaç de dissociar el que és l'ètica del que és la bronca. Molts adolescents estan acostumats a que hom els faci discursos morals quan han fet alguna cosa

que no funciona. És en aquell moment quan senten algun discurs moral. Això és un problema perquè associar una cosa a l'altra no ajuda a digerir l'ètica com una cosa que ha de ser present en la teva vida.

Per contra, en termes gastronòmics, els educadors han de ser capaços de fer de gourmets en les coses positives: el que és bonic, el que és alegre, el que ens omple de joia, el que ens dóna felicitat, el que fa feliços els altres, etc.

Un altre ingredient el formen moltes estones de diàleg i conversa, en les quals aparentment no es fa res. Però amb aquesta digestió lenta de què parlava, l'adolescent segueix un ritme biològic i aquest ritme biològic està ple de silencis, moltes vegades, i tal vegada de paraules buides. L'adolescent necessita molt espai de diàleg, de conversa en el que sembla que no s'estigui fent res, que estiguin matant el temps.

Un altre ingredient, important per a mi, és la presència d'adults amb carisma que no necessàriament exerceixen una funció educativa directa. Persones que vessen saviesa, experiències de la vida, testimoniatge, amor al planeta. Són persones que només estant al costat, t'il·luminen, sembla que tinguin una llum i t'agrada estar amb ells perquè expliquen coses, perquè tenen una gran vivència, perquè tenen una gran capacitat d'estimar i això ho fan notar. I el que és important des del punt de vista dels joves és que aquestes persones sovint estiguin al seu costat no com a educadors compromesos o implicats amb ells sinó com a persones del barri o del poble. L'entorn normalitzat dels joves ha d'estar també a prop d'aquestes persones, que n'hi ha moltes en els nostres barris i pobles, i que a vegades no estan prou a prop dels joves, ni els hi posem.

Finalment, em sembla que és molt important en l'educació de valors que es visquin experiències vitals molt senzilles i molt intenses, una mica austeres fins i tot, que posin les persones contra les cordes. Experiències d'esforç, de compenetració amb un grup, de compromís, fins i tot de contemplació estètica, des d'una sortida que t'has de llevar a la nit i passes fred i una mica de gana, i has de compartir coses i et trobes en situacions en què no et trobes en la teva vida habitual. Això dóna un marc de ressonància, una escenografia molt particular al treball dels valors humans. I això causa un impacte sovint més durador que no pas l'impacte de les sèries de la televisió o altres elements que de vegades són contraposats al que nosaltres volem.

RAFAEL GRASA:

Penso que cal diferenciar entre les experiències que pretenen motivar estrictament, aquelles en què el referent és bàsicament el propi grup, i aquelles que permeten, a més a més, anar més enllà, fer estudi, fins i tot en el sentit acadèmic. En qualsevol cas no són contraposades i la primera és condició *sine qua non* per a la segona, des de la meua perspectiva. Si només es pretén motivar, penso que l'element clau és treballar amb l'anàlisi i l'autoanàlisi -autoanàlisi personal i de grup. El que és bàsic per a aquest tipus de qüestions, per ser vivencial, és partir de situacions properes del mateix marc en què es mouen, i al mateix temps partir inicialment de situacions positivament properes. En aquest sentit, partir de situacions properes, vol dir començar a treballar les eines, i no es pot fer educació en valors si prèviament no s'han fet unes qüestions bàsiques de gradualitat, si no hi ha realment sensació de grup, si no hi ha un mínim coneixement de les persones, si no hi ha una capacitat de millora de l'exercici comunicatiu, i en tots els canals comunicatius de què podem disposar.

Suposant que tinguem tot això, es pot començar a treballar amb eines com el que jo anomeno "enfocaments vivencials" i que la gent que treballa amb mi anomena "enfocaments sòcio-afectius", i que és l'enfocament que vam triar per a un projecte com Senderi. Per tant, això vol dir treballar sobretot tècniques, eines que permeten visualitzar els valors, els conflictes, les idees entre la gent. I això cal aprendre-ho. I sobretot en aquesta fase d'eines és fonamental no permetre judicis, que es visualitzi el que sigui però es poden permetre judicis, i no solament judicis contra les persones, sinó fins i tot sobre els actes, perquè curiosament són els adolescents els que més fàcilment judiquen els altres, i molt més brutalment que nosaltres.

De tota manera també és important en aquesta fase de motivació, a més d'aquestes eines, treballar molt la idea d'autoestima, en alguns casos amb dificultats i, també coincideixo en això amb la Roser, la ironia, la clau de l'humor és fonamental. En general els adults tenim molt poca capacitat d'humor sobre nosaltres mateixos i això ho transmetem.

Respecte a la fase d'estudi diria que el que és fonamental és, a diferència de

l'altre element -que la motivació ens hagi servit- que hàgim reflexionat perquè, si hem d'estudiar, si hem de treballar alguna cosa més i no acadèmicament, és necessari el distanciament. S'ha d'intentar provocar un cert distanciament. Sense distanciament no hi ha reflexió ni hi ha capacitat d'autocrítica. I aquest distanciament es pot fer interposant coses. A vegades pot ser el llenguatge. A mi m'ha donat bons resultats imitar aquell famós text que tothom coneix dels "Papalagi", sobre com altres cultures havien vist els occidentals. Jo us recordo un text que fa molts anys que utilitzo i que es diu "La cultura narcíem" (que és "Amèrica" escrit d'una altra forma) que descriu el nostre contacte diari amb el lavabo i el nostre ritual higiènic. Generalment ningú, o molt poca gent, aconsegueix saber que el que estem descrivint és el que fem nosaltres davant l'aixeta i el mirall cada dia, i ningú aconsegueix descobrir-ho perquè simplement ens falta aquesta capacitat de distanciament i d'auto-reflexió. Literatura, antropologia, això entra com un element previ, molt abans d'arribar a les situacions d'aquest estil. Aleshores és quan en aquest marc podem plantejar totes les altres eines que tenim d'educació moral i que són molt útils, com poden ser dilemes, etc.

JAUME CELA:

Els mestres, ja ho sabeu, som experts en pràctica. Som gent eminentment pràctica. La teoria no ens espanta però normalment ens trobem amb la classe i el nostre problema són els problemes concrets que tenim al davant. L'altra cosa en què som experts és en fer reunions. Passa que en la pràctica ens en sortim força bé, jo diria que dignament, i quan fem reunions acostumem a ser bastant desastres. Per les experiències que conec d'escoles que s'han plantejat aquest tipus de qüestions: D'on ha sorgit el plantejament del problema? Normalment d'una il·luminació concreta d'algú sobre un problema concret. Per exemple: moltes escoles, no totes, i molts mestres, diem que ens interessa treballar aspectes que facilitin o que potenciïn la cooperació per sobre de la competència, i algú, algun dia se n'adona i diu que celebrem Jocs Florals. Aquesta il·luminació, de sobte, crea un sotrac. Estem en el nostre projecte educatiu i fem uns Jocs Florals, a més a més convidem els pares i tota la família, donem premis... Aquí estem potenciant la competència i aquí s'organitza un batibull a nivell d'escola.

Normalment acostumen a passar coses molt concretes. Per exemple,

aquests dies vaig tenir la satisfacció de llegir un treball que em va agradar molt de l'experiència d'una escola de Barcelona que s'havia plantejat sis o set elements d'aquest tipus molt pràctics i havia intentat anar una mica més enllà. Va crear tota una estructura de treball per poder veure, a partir d'aquests casos concrets i de la resolució que es donava als casos concrets, com això feia modificar realment el plantejament filosòfic, educatiu i general que tenien darrera. Això, a més a més, ho va fer extensible tant als mestres, com als alumnes, com als pares. I els van sortir coses curiosíssimes com les que abans dèiem, que de vegades, de tan òbvies que són, pensem que tots ho vivim o ho treballem de la mateixa manera, i no és així: per exemple, amb temes com la diversitat, o com els rols, la utilització que fem dels rols dels nois o noies. I aleshores, a partir de coses concretes, l'escola va arribar a dissenyar tot un treball per poder realment arribar a modificar i a saber, sobretot a saber i conèixer, l'estat real de la qüestió que tenien en aquells temes.

A part del que han dit en Rafael i la Roser penso que hi ha coses que s'han d'intentar garantir perquè arribin a bon port. Una és la comprensió exacta del problema que estem tractant. És importantíssim que tots compreguem exactament de què anem a parlar, o de què estem parlant, o quin és l'objectiu que volem assolir. Assegurar també la participació, el més activa possible, de tots els que estan implicats en allò que estem discutint. I aquí, per exemple, per assegurar aquesta participació es presenta un problema de vegades molt seriós amb el tema de l'alumnat. Nosaltres, a l'escola, vam estar elaborant el reglament de règim interior, que s'aprova en el Consell d'Escola, i al Consell d'Escola hi ha alumnes. Quan arribàvem a aspectes com és els drets i deures que tenien els alumnes, els mestres i els pares, els expressàvem en un llenguatge molt adult i molt formal i els nens no entenien absolutament res. Aleshores una de les coses que vam fer va ser aturar la discussió i dir: molt bé, la manera és agafar aquests drets i deures i comentar-los amb els alumnes. Els mestres ajudem una mica en l'elaboració d'aquest treball, però que ells tradueixin el que creuen que hi ha darrera d'aquelles coses que es diuen. I va ser una feina interessantíssima de veure, ja que en alguns temes no tenia res a veure el que nosaltres pensàvem que ells podien pensar i el que ells deien, i de vegades, coses que nosaltres, com adults no havíem arribat ni a pensar ells, en canvi, descobrien. Això va endarrerir tot el procés de la discussió del reglament de règim intern però va ser molt més interessant.

Una altra qüestió que em sembla molt important (parlo de l'experiència fins a vuitè, no conec la secundària) és que els alumnes no perdonen que no siguin tractats com a persones. Allò mateix que sempre diem que als nens petits no se'ls ha de parlar amb el llenguatge de nens petits, doncs amb els alumnes adolescents no els hem de parlar com si fossin una mena de tontets o de retrassadets que requereixen unes explicacions d'un altre tipus, perquè així no hi arriben. Han de ser tractats com a persones i aleshores ells responen com a persones.

També em sembla important de destacar que, en el treball que es pugui fer dins l'aula, sempre és convenient que quan es tracten aspectes generals dels valors, hi hagi un moment que puguem aterrar a la vida i a la dinàmica de l'escola. M'explico: per exemple, està molt bé que organitzem a les classes debats sobre el problema de Sudàfrica, sobre si els zulús han de tenir un lloc separat, sobre si els negres i els blancs han de ser iguals, etc. Però aleshores, un cop hem parlat d'això, ho hem de fer més proper. Hem de parlar de les dificultats de relació entre països i gitanos (que és una experiència que tenim molt més propera i que molts nens en moltes escoles coneixen) penso que un pas que sempre s'ha de fer és intentar veure què n'hem tret, què modifica la nostra pràctica diària. Per exemple: què passa a l'escola amb aquells nens que mai ningú vol per a fer un treball de grup. Perquè parlant dels negres o dels gitanos és relativament senzill posar-nos tots d'acord, i més amb els nens, que són molt menys complicats del que nosaltres en principi ens plantejem. Però, a vegades, ens falta fer aquest pas: en la nostra dinàmica de la classe, això que hem discutit, en què ens fa canviar? En aquest tema recordo una experiència treballant amb nens de vuitè i un ho va treure. Tots deien que amb els àrabs tots érem iguals i ell va dir: "A mi em sembla molt bé, però aquí a la classe què passa? Quan fem un treball de grup amb aquest no hi va ningú". Aquell s'ho havia guanyat a pols, però és convenient de fer aterrar a la realitat quotidiana aquest tipus de coses.

IV. REFORMA EDUCATIVA, TRANSVERSALITAT I VALORS

Passem a l'última pregunta, que en definitiva té a veure amb aquesta expressió que ara està tant de moda de la transversalitat. Interrogant-nos sense cauteles: de qui és l'educació en els valors? Qui dimoni fa educació en els valors? La formulació concreta de la pregunta és la següent:

- d. *Transversalitat o assumpte de l'assignatura d'ètica? Què està suposant en la pràctica que la programació d'unitats didàctiques que fa "la reforma" contempli a més a més de continguts o procediments una realitat difosa que anomena "valors"?*

JAUME CELA:

Crec que tots els mestres o tots els de la comunitat educativa som mestres d'educació en valors, o ètica o com vulgueu, igual que som mestres de llengua i ho hem de ser. Ara, per mi el fet que l'educació dels valors tingui aquest caràcter marcadament transversal no treu que hi hagi moments en què es puguin fer activitats que treballin qüestions de valors o molt lligades a temes d'aquests, a partir d'assemblees, d'experiències d'anàlisi de fets, de lectures de premsa, de dramatitzacions de situacions... Això és el mateix que quan fem exercicis de dictat i text lliure. Quan els nens fan dictat, fan moltes menys faltes, perquè focalitzen l'atenció en allò. Quan fan text lliure la focalització és tan diversa que en fan moltes més. Quan fem una experiència quan, per exemple, fem classe d'ètica, està molt focalitzat cap aquí, és més difícil que surtin les coses importants o les coses que realment tenim a dins. En canvi, quan l'educació dels valors està més impregnada en tota la vida de l'escola és quan descobrim una mica més què som i de quina manera actuem.

Ara, torno a dir que el que realment és complicat en aquest tema és veure com es canvia el sistema de relació que tenim a l'escola. Després, -aquest és

un problema potser molt de mestres- si actualment en el disseny de la reforma els valors són un contingut que s'ha d'evaluar. El que s'ha de veure és de quina manera s'avaluen aquest tipus de continguts. De la mateixa manera que avaluem continguts de procediment o continguts cognitius, hauríem de ser capaços de fer explícit de quina manera avaluem l'educació o els valors que en aquella escola s'intenten treballar.

ROSER BATLLE:

Des de la perspectiva que abans he dit, que no treballo a l'escola, i amb tota la prudència del món, a mi em sembla que la transversalitat o el fet de fer una assignatura específica d'ètica, el triar entre una cosa o una altra és una tria estratègica. I no és que vulgui treure valor a això, el que passa és que em sembla que no és fonamental. El que crec que és fonamental és que dintre del projecte educatiu de l'escola els valors siguin un element central en el projecte educatiu, els mestres el sentin seu, que sigui un equip coherent que el veu, que el sent seu, i aleshores una certa transversalitat ja està implícitament assegurada.

De fet, encara que això no hi sigui, transversalitat n'hi ha sempre. És impossible no educar en valors. Per absència o per presència, sempre s'està educant en uns valors o en uns altres. Ara bé, a l'hora d'optar didàcticament per alguna de les coses, jo no en trauria cap. Em sembla que tan important pot ser estructurar la transversalitat dels valors en totes les matèries que ara són les matèries bàsiques de l'escola, com una classe específica d'ètica, o un moment concret en què es parla de manera monogràfica d'un tema. De tota manera em sembla que si la dificultat és realment aconseguir equips d'educadors coherents, que s'ho creguin, que vulguin treballar en aquest tema, potser s'havia d'haver començat per aquí. S'haurien de posar mitjans perquè a les escoles, sobretot les escoles públiques que potser de vegades per la mateixa estructura del funcionariat tenen més dificultats per tenir equips estables, sigui possible fer un projecte que tothom cregui, el faci seu i, per tant, sigui capaç de transmetre'l, transversalment o d'una altra manera.

RAFAEL GRASA:

Hem de fugir de maniqueïsmes o de disjuntives massa taxatives. Tothom

educa en valors. Si més no en el sentit estrictament etimològic de la paraula tothom transmet, educa, deseduca, intenta portar cap a un cantó. I això no escapa en el camp de les institucions educatives en general.

Segona qüestió: penso que el que cal recollir de la reforma és la importància d'haver plantejat el tema dels valors i d'haver-lo plantejat explícitament, i haver-lo reconegut per primera vegada en aquest país, (és la diferència d'una reforma feta per psicopedagogs d'una dels anys setanta feta per sociòlegs) i que això s'anomeni continguts. És la importància que té reconèixer que els continguts s'avaluen d'una forma o d'una altra i que també estàvem avaluant valors.

Ara, dit això, la distinció entre transversal o no és una polèmica que té poc a veure amb algunes de les discussions sobre el tema. El problema és què fer amb la necessitat sentida per gran part de la societat de socialitzar els nostres nois i noies per una pràctica amb la societat.

L'educació per a mi té tres funcions: transmetre coneixements, reproduir el món en què vivim (en això sóc estrictament marxista, encara que no estigui de moda) que és inevitable perquè és la feina de socialització de l'educació i, en tercer lloc, transmetre determinats valors o idees i de vegades adoctrinar i aleshores depèn de què és el que volem transmetre o adoctrinar. Això és el que vull discutir. Recordo que, quan al principi discutia amb algunes persones com en Cèsar Coll sobre les primeres propostes del disseny curricular bàsic, el tema era: "El que has fet està molt bé, però se t'han escapat unes quantes coses. La llista d'infinitsius que has posat de verbs pel tema de valors tots són d'acceptar quelcom, i algun desobeir, i algun criticar..." També toquen aquests verbs, sinó simplement es tracta de fer educació moral o cívica en el sentit anglosaxó de la paraula.

Després això va ser esmenat. És en aquest sentit on penso que hi ha dificultats. Depèn de què es vol fer: educar, contrarestar alguns valors, adoctrinar... Aleshores aquesta disjuntiva no es planteja amb transversal o no.

Tercer problema: això dels transversals és un calaix de sastre. Algunes de les transversals per mi són claus i fonamentals i altres dubto fins i tot que tinguin alguna cosa a veure amb les institucions educatives. Jo no sé si

l'educació viària és una cosa que correspon a l'escola, sincerament, perquè forma part d'una cosa que jo ja fa temps que anomeno "la síndrome del mestre" però que ara ens exporten des de fora: "això és important, per tant, fem-ho a l'escola". Sembla que no llegim els sociòlegs de l'educació que fa anys i panys que ens van dient que l'escola cada cop és menys important, al mateix temps que el procés d'escolarització és cada cop més gran tant en quantitat com en anys en el conjunt del planeta. El que és important és, com avaluarem aquests valors? I aquí donaré una pista molt clara: no es poden avaluar persones amb els valors. Només es pot avaluar la capacitat d'analitzar valors. Si intentem avaluar les persones, òbviament l'únic que podem avaluar com a valor en les escoles confessionals, laiques o no laiques, (perquè hi ha hagut confessionals de tot tipus des del punt de vista de l'adoctrinament) són els grups, les institucions i, sobretot, la mateixa escola, i amb això torno a una pregunta anterior. Per tant, en resum, hem de fugir de les receptes. Sobretot, en secundària, jo continuo veient la necessitat que hi hagi una assignatura que permeti una reflexió més àmplia sobre el tema ètic, que sigui perfectament l'ètica. Aleshores no tindria la funció de transmetre uns valors determinats, sinó de reflexionar sobre aquests valors o la seva transmissió o sobre els grans temes del que hem dit Ètica. Això sí que seria clar, que és un tipus d'assignatura que depèn bàsicament, tradicionalment de l'ensenyament de la filosofia.

V. ALTRES INTERVENCIONS

1. L'actor de l'educació, el currículum ocult i les classes socials

RAMON CANAL:

Aquí s'ha plantejat contínuament (hi ha hagut excepcions que en certa manera confirmaven la visió general) que el més important és donar un espai, és el procés educatiu, l'acció dels adults, la intervenció... En fi, contínuament era el subjecte, l'adolescent, un organisme totalment passiu. Ja sé que penseu que no, però l'explícit aquí ha estat més aviat sempre un subjecte passiu, i el medi, actiu. Penso que no és així. S'ha parlat molt poques vegades i encara així de passada, que és el subjecte qui construeix el seu coneixement, els seus valors, amb interacció amb el medi i que el que és important és veure com construeix el subjecte. Normalment aquí apareixia com si els educadors fessin una experiència d'assaig i error, a veure què és el que funciona i a veure què és el que no funciona.

Estic exagerant una mica però penso que és molt important el coneixement de l'adolescent, dels processos de creixement, de la generació o de la gènesi de les seves actituds, de les seves motivacions, quins són els factors que hi estan intervenint, quin és el moment de desenvolupament que té un adolescent a tretze o catorze anys, els processos cognitius de què és capaç. Per exemple, quan estaveu explicant allò dels nens que havien de fer un reglament: és clar, ells no entenien res, perquè sempre som els adults que estem abocant, abocant. De vegades es parla de *feed-back*, però aquest *feed-back* sembla que segueix. No és per veure exactament com funciona, com és la seva construcció, com és el seu pensament, com es van construir i es van motivant i això em sembla que és el més fonamental en el procés d'educació, d'educació en els valors.

JOAN PAGÈS:

Em dedico a la didàctica de les ciències socials. Em preocupa el tema dels valors precisament per la importància que se li dóna ara. Rafael Grasa ha dit que per primera vegada i de manera explícita la reforma reconeix en el currículum un contingut anomenat valors. A mi em sembla molt bé i ho he valorat i encara ho defenso, però crec que hi ha una certa fal·làcia, que a més a més és una fal·làcia greu i perillosa, perquè sembla que el currículum ara, per primera vegada, es dediqui a temes de valors, com si el currículum en ell mateix no representés un tipus de valors. Per tant, jo hi veig una certa fal·làcia política que crea els problemes que apuntava en Jaume Cela. Ara s'han d'avaluar els valors. Fins ara què avaluàvem? Avaluàvem bastant més valors que no cap altre tipus de continguts. Avaluàvem bastant més si aquell es portava bé o no es portava bé que no pas si servia en matemàtiques, llengua o el que fos.

Per altra banda, aquest tema em preocupa quan en el debat que tenim ara es barregen (i és correcte que es barregin) instàncies educatives diferents que tenen finalitats diferents i tradicions diferents. Al món del lleure em sembla que fa anys que teniu plantejat el tema dels valors perquè fonamentalment us ocupeu d'un tipus d'educació no formal en la qual no teniu el corsé d'un currículum sobre el qual s'han pres decisions de la naturalesa de decidir què s'ha d'ensenyar i què no s'ha d'ensenyar, com s'ha d'ensenyar i com no s'ha d'ensenyar, i, per tant, disposeu d'una tradició que és bona, que ha donat bons resultats i que em penso que en pot donar bastants més. Hi ha un risc, hi ha una certa contradicció que em preocupa des de la comprensió que en poden tenir els adolescents. De sobte també a l'escola es parla de valors, i de vegades d'aquests valors se'n parla d'una manera tan esbiaixada que difícilment s'identifiquen amb allò que s'està fent a l'esplai. O en tot cas, si ho identifiquen, poden portar en el món de l'esplai una concepció dels valors realment perillosa, entre altres raons perquè passen més temps a l'escola que al món de l'esplai.

Em sembla que és una reflexió que m'agradaria que es tingués en compte perquè la importància de la incorporació dels valors en el currículum pot representar problemes en la comprensió que es pretén, per part dels alumnes si no se'ls ensenya bé, i sobretot si no se'ls valora.

També voldria parlar del tema de la transversalitat. Trobo que la

transversalitat ètica torna a ser una altra fal·làcia. Darrera d'allò que s'ensenya hi ha uns valors, explícits o implícits. Darrera de les pràctiques de cada dia hi ha uns valors explícits o implícits. Em sembla que ja seria hora que els nostres adolescents descobrissin que l'escola té una intencionalitat política i ideològica clara i que aquesta intencionalitat és la que es pretén transmetre. En tot cas segons on es posi l'èmfasi serà una transmissió més passiva o una transmissió on, analitzant allò que volem transmetre, es puguin trobar alternatives i solucions de futur.

Jo estic en una àrea on això és tan evident que només cal llegir els currículums de geografia i d'història per veure que darrera hi ha una visió determinada, a més a més poc democràtica, deixeu-m'ho dir -perquè si estem en una societat democràtica s'haurien de respectar que existeixen valors, cosmovisions diferents i per tant totes haurien de tenir cabuda en un currículum democràtic. Això no passa només aquí, passa en tots els països democràtics. A tots els països del nostre entorn el currículum de geografia i d'història transmet només una visió. N'hi ha molt pocs i l'únic que hi havia, el més proper, era el britànic i han fet el pas enrera, han tancat el currículum.

Per acabar diré que em sembla que un nord que ha d'orientar qualsevol pràctica educativa en el terreny dels valors és intentar ajudar els nostres adolescents, els nostres joves, els nostres nens i nenes (des que neixen ja entren en el món dels valors) en tres coses: pensar, sentir i actuar. En la mesura que tot l'ensenyament, tota l'educació en els valors, giri entorn de pensar, sentir i actuar, em penso que podem aconseguir fer alguna cosa petita. I sobretot els podem donar codis, instruments, conceptes, per interpretar algunes de les coses del món dels que els envolta.

RAMON ALQUÉZAR

Sóc professor d'història. A l'engròs, estic bàsicament d'acord en tot el que s'ha dit aquí, però en tot cas voldria fer una petita matisació. Si no ho he entès malament, em sembla que s'ha insistit molt en valors específics, suposats, presents o absents, d'unes determinades categories cronològiques,

l'adolescència i els adults, i, en canvi, no s'ha tingut en compte que aquestes categories cronològiques no són dipositàries d'uns valors específics *per se*, sinó que projecten i són receptores i transmissores d'uns valors que es corresponen amb categories socials, educació, valors que corresponen a una determinada classe.

Tot el que jo he escoltat, si no m'equivoco correspondria a un model uniforme en el qual podríem estar d'acord. Però, ¿és el mateix el valor dels adolescents i dels adults que es relacionen amb aquests adolescents de l'escola pública, de la privada? Dins de la pública i la privada entrariem en un llista de diferències afroses. És el mateix quan es parla de la integració d'altres cultures a l'escola. Hi ha escoles que no en tenen, de problemes d'integració de cultures, perquè no hi ha ni cap nen magrebí ni cap nen africà ni cap nen asiàtic. No tenen cap problema. Aquí hi ha hagut una exposició molt rica però només sobre una determinada parcel·la de la realitat: la que afecta exclusivament una categoria cronològica i, fins i tot, com molt bé ha dit la Roser, encara això seria discutible, perquè se suposa que cada categoria cronològica té uns valors específics i hem vist que no, que hi ha una intersecció absoluta, hi ha nens que són perversos i adolescents que no, i al revés, hi ha adults que són perversos i tenen una sèrie de valors que se suposa que són específics d'una altra edat o d'una altra etapa cronològica. I sobretot, en el món que jo conec una mica, que és el món de l'adolescència universitària.

2. Filosofia, Ètica i Educació

FRANCESC LAOSA:

Sóc professor de filosofia d'un institut, enguany de Batxillerat i l'any que ve de Reforma. Ho dic descontent perquè no és la voluntat, però ja sabeu com van les coses. El que voldria dir que m'importa d'alguna manera és la necessària incidència sobre la qüestió transversal. La transversalitat del valor penso que és una qüestió que no abarca tot el problema del valor. Crec que hi ha un terme molt important en tot el llenguatge de la reforma que és la significació o la significativitat. Em faig aquesta pregunta: què és allò que dóna significativitat a un valor? El que els professors anem fent, la imitació

que poden fer de nosaltres o és realment una reflexió seriosa per part de l'alumne assumint ja sigui l'exemple del professor, ja siguin uns valors socials, ja sigui el que normalment va vivint a casa seva o en la societat, o criticant-ho o valorant-ho? I si això és així, com ho pot assolir? On són les eines per aconseguir-ho?

Ho dic perquè, com podeu pensar, essent professor de filosofia evidentment dol bastant que dintre de tot aquest moviment de la reforma no es contempli una qüestió com el saber pensar, o el fomentar el pensament. I això considero que és bastant preocupant, perquè a mi em resulta molt difícil no pensar en l'adoctrinament.

LLÀTZER BADIA:

Sóc professor de filosofia del Pere Calders. L'any passat vaig tenir la sort de tenir un any sabàtic per dedicar-me precisament a estudiar això de l'ètica transversal, dels valors transversals. M'agradaria fer un parell de preguntes, la primera que quan comencem a dir que tots eduquem, em fa l'efecte que estem dient (jo no dic que sigui una fal·làcia, perquè això ho hem dit molt) una veritat a mitges. Crec que tothom educa, però, què entenem per educar? Tots eduquem i tots maleduquem, i això no ho hem dit aquí. Parlem com si nosaltres tinguéssim el model i llavors serà ideal l'institut, l'escola, que repeteix els nostres models. Però nosaltres no ens adonem que també eduquen els alumnes, també educa la televisió i nosaltres estem en competició amb aquesta gent.

No estic d'acord que tots eduquem. Crec que la majoria de les vegades maleduquem. Falta que els alumnes sàpiguen reconèixer el missatge i ens trobarem moltes vegades que el professor A tramet un missatge i el professor B en tramet un altre. Abans deieu que s'ha de ser un equip, però és que això és pràcticament impossible ha unes oposicions, hi ha un lloc de treball, i un equip pot sortir per xiripa alguna vegada, però com a cosa desitjada no es pot demanar.

Tots eduquem, però ¿tots sabem educar? Jo crec que no. Qui educa l'educador? Aquest és el gran problema. Ara es feia l'ètica als instituts més o menys bé, o malament (jo crec que es feia bastant bé i bastant malament)

però de cop i volta ara tots hem d'educar. Llavors pregunto, ¿tothom ha d'educar no sabent educar? Per què? Perquè l'ètica, els valors, pertany a una branca del saber que es diu ciències de la conducta i que ja en parlava fa anys Aristòtil. Aquestes ciències de la conducta que ara en direm pedagogia o psicologia o com vulgueu, sociologia ètica, tenen unes estratègies de treball, tenen una dinàmica de treball. El que fem a classe quan creiem que eduquem és presentar més o menys una sèrie d'adoctrinaments i no presentem estratègies de raonament moral ni estratègies de com es canvien les actituds. Llavors l'ètica no és una ciència de la conducta sinó que és una mica la trona on els mossens de la nova educació estem educant a la nostra manera. Crec que no sabem educar, perquè no ens n'han ensenyat. A ningú de nosaltres, quan estàvem estudiant la nostra carrera, ens van dir com havíem d'educar en valors, i ara, de cop i volta, tota la gent que està fent classes d'EGB o del que sigui, resulta que ens tornem educadors nats, i crec que costarà molt.

Llavors ve la tercera part, això de les àrees transversals. Com a plantejament teòric, el trobo perfecte, meravellós, trobo que és una excel·lent utopia com a plantejament teòric. Tant de bo aquests valors fossin transversals. Però què passa? Durant aquest any m'he dedicat a veure bastants centres de reforma on fan això de la transversalitat i us ho dic sincerament, no es fa gran cosa d'això. De tant en tant a classe fan alguna cosa però he mirat els programes de matemàtiques i de física i hi ha quaranta coses que s'han de fer de valors, però a la pràctica no es fan. Es posen al currículum del principi però després no s'actua així. Llavors comparem una mica el que passa amb l'ortografia: és una àrea de tots, però si no se'n cuiden els de llengua, l'ortografia en aquell centre no s'estudia, no es fa. I tothom diu que l'ortografia és transversal, però resulta que al moment d'actuar només ho fan els específics.

La gent que estem interessats en les qüestions de valors hem de fer arribar als estaments l'opinió que és una gran pèrdua el retirar de l'ensenyament oficialment unes hores dedicades als valors per gent que hi entengui, no per tothom. De veritat que no tothom sap educar, i potser tampoc els de filosofia. Les classes d'ètica fins ara s'han fet bé o malament, s'han fet bastant malament perquè s'ha improvisat molt, les ha fet el noi de música, els que no tenien classe... llavors ha passat que s'han fet bastant malament. La gent ha aguantat els nens. Però si es fes una ètica amb gent que estigués preparada

per fer-ho bé, que sabés què vol dir això del raonament moral, que sabés què vol dir això de les actituds, els elements que el componen, que no improvisessin, crec que seria un gran benefici per al país. Mireu si és curiós que l'any 33 a l'Escola Catalana tenien uns llibrets, que els tinc a casa i són una joia, que tenien una assignatura que era educació moral i allà els ensenyaven el raonament. Em vaig quedar de pedra llegint que l'any 33 a Catalunya teníem raonament moral a l'escola i ara resulta que ens la treuen. Per mi això és un retrocés, perquè la intenció és molt bona, tots educarem, però a la pràctica passarem deu anys improvisant i això dels valors no es farà.

M. TERESA RALAT:

Sóc professora d'ètica de BUP a una escola de Sabadell des de fa bastants anys. Estic d'acord amb aquest senyor perquè estic esborronada de pensar que es pugui treure un espai a l'ètica i estic d'acord amb la transversalitat i tinc un claustre de professors que sempre m'han recolzat molt, un claustre bastant coherent. Tothom m'ajuda, tothom està amb mi, no trobo contradiccions però realment cadascú fa el que és seu i prou feina tenen per tirar endavant. Si treiem aquest espai dedicat a l'ètica penso que serà un retrocés i una mala feina per al país. Vivim en un món prou mancat d'espai d'autorreflexió sobre les pròpies actituds i les actituds dels altres d'una manera específica i si traiem aquest espai d'ètica que tenim, serà greu (i és importantíssim que tots n'estiguem convençuts).

Tocaré una mica de peus a terra i diré una mica la meva experiència. Fa anys que m'he adonat que la vida educa molt i voltant pel món aprens a agafar actituds, a comprendre les actituds dels altres i a treballar. Amb els meus alumnes ja fa bastants anys que estic fent una experiència. Faig anar, per exemple, els nois de segon de BUP, el segon trimestre quan ja hem treballat drets humans d'una manera a classe, per Sabadell perquè s'espavilin i perquè busquin casos de marginalitat i trien ells. Uns agafen els avis, altres la protecció a la infància, altres els presos, altres el quart món, altres l'atur... I com que trien el que volen amb grups de cinc o sis, durant dos mesos busquen i no vull res dels llibres. I creieu-me que val la pena! Aprenen actituds dels altres, actituds seves, descobreixen coses que ens pensem que ja saben i no les saben (per exemple que hi ha molts avis que viuen sols i que

no tenen pensió, que hi ha residències de pobres i de rics, que tenen problemes de soledat...). Això ho van descobrir els adolescents i al final faig una sortida on cada grup exposa vivencialment, sense escriure, tot el que ha descobert. Això penso que és una gran classe d'ètica.

Els de tercer, els faig voltar també per Sabadell descobrint entitats i associacions i gent que treballen per als altres. I és una cosa impressionant el que arriben a descobrir. També trien: uns fan el Casal d'Europa, altres la Lliga dels Drets dels Pobles, altres la Creu Roja, altres Caritas, i s'adonen que, tan negatiu com és tot en els diaris per manca de valors, no n'hi ha per tant, que hi ha molt mal i hi ha molt bé. Hi ha qui tria ser dels uns i ser dels altres. Us ho exposo com a humil experiència. Sempre he pensat que el claustre de professors em diria prou. Els nois tot el dia em vénen al darrera, i quan descobreixen una cosa -com els que ara tinc que han anat al Cotolengo- tot t'ho volen explicar tot. Això provoca enrenou, de vegades els altres professors m'han de deixar hores. Demà mateix n'hi ha uns que aniran a fer una trobada a Caritas amb unes àvies i les faran ballar i els professors d'història i de filosofia m'han hagut de deixar les hores.

3. La pràctica escolar amb to d'optimisme

EULÀLIA BOTA:

Sóc mestra d'EGB,estic a l'escola El Segrer i voldria tornar a concretar el tema en el terreny escolar. Hi ha dues persones que m'han fer saltar els xips. Per exemple, quan ens han recordat quina era encara ara la funció d'escola i que crec que molt realistament. Jo hi estic d'acord, continua essent així. O quan en Jaume Cela ens explicava aquestes il.luminacions que de tant en tant se'ns acudeixen. De tota manera, continuo tenint la meva pròpia contradicció, jo no us vull explicar res sinó senzillament exposar novament els dubtes que sempre ens assetgen. Per exemple, a mi se'm continua fent difícil educar determinats valors, explicitar només oralment determinats valors i d'alguna manera continuar funcionant a l'escola amb aquells cucs de l'avaluació quan arriben els períodes avaluatius, quan continua havent-hi jocs florals com hi ha i d'altra banda no és que ho menystingui.

Per una banda, l'educació en l'esforç sembla que és bastant imprescindible

per anar pel món, no ja solament per reproduir el món aquest que ja existeix i que tenim d'abans, sinó que sembla que la gent realment sense un mínim d'esforç no sol fer massa res. Evidentment aquesta educació per l'esforç potser sí que de vegades enfila la recta de la competitivitat i potser s'ha d'anar acotant com, però això hi és. A mi se'm fa molt difícil que determinats tipus d'exigències escolars no es donin o que les obviem en funció de prioritzar valors més de cooperativisme. Ja hem vist bastants experiències i sabem que en els períodes de permissivitat, educació més cooperativista, és cert que sempre hi ha el viu de torn, perquè com molt bé diem tots plegats, no som els únics que eduquem valors. I cada alumne porta els seus valors també de casa seva. Per això de vegades és difícil compaginar una cosa amb l'altra.

De tota manera si alguna cosa trobo importantíssima de les que heu dit és que la reflexió del col·lectiu de mestres, pares i alumnes de l'escola ha de ser imprescindible. Potser les escoles que fa molts anys que funcionem ho fem sobre uns implícits i realment al cap d'un temps hom pensa: "potser que ens asseiem, això que hem anat fent sempre, potser que ens ho plantegem i que a partir d'ara veiem si això ha de continuar essent així o cal modificar coses o fins i tot cal explicitar més coses".

MERCÈ GUTIÉRREZ MATEU:

Treballo a l'escola Arrel d'Horta. Sóc tutora de vuitè. A mi una cosa que m'ha cridat l'atenció, potser perquè treballo amb nens de vuitè, és això de l'actual lenta assimilació dels valors per part dels alumnes, i ho dic tant com a mestre com com a mare d'uns adolescents de 17 i 18 anys. Com a mestra veig que moltes vegades ens lamentem que en molt de l'esforç que fem a l'escola no veiem un resultat immediat i sempre diem que estem fent coses i que és un desastre. Després quan comentem coses amb els nostres ex-alumnes que estan en unes altres escoles veiem que realment l'esforç que hem dedicat, perquè n'hi dediquem, veiem que és veritat que dóna resultat i que resulta que aquell alumne que havíem dit que era un desastre ara ens diuen que molt bé o que més bé del que nosaltres pensàvem. Voldria fer un

toc d'optimisme en el desànim que moltes vegades tenim els educadors de pre-adolescents i d'adolescents. Per una altra banda també m'havia cridat l'atenció això que a vegades, quan ens trobem per parlar dels alumnes, veiem més les coses negatives que les positives i que és molt important, tant al claustre com en comentaris individuals, intentar trobar coses positives dels alumnes, perquè tots en tenen i moltes vegades no les veiem.

4. Qüestió de clima, referents i identitats

CARLES ARMENGOL:

Estic a l'Escola de l'Esplai, Fundació Pere Tarrés, de Barcelona. La meua experiència també és del món no escolar. Hi ha una idea de fons en el debat que em sembla especialment interessant: no fer un model tecnològic sinó un model més ecològic d'educació. És a dir, no un model pensant en accions que produeixen uns determinats efectes sistemàtics (aplicada determinada acció ens donarà un determinat efecte) sinó més la inserció, la immersió en un medi que ajudarà aquesta persona a créixer, en una confrontació, en un procés on aquesta persona també està valorada i és subjecte actiu. I des d'aquest punt de vista, que em sembla que és el model educatiu en general dels moviments juvenils, perquè hi hagi una educació en valors, és important que hi hagi un microclima on aquests valors puguin ser viscuts, puguin ser realitzats, puguin ser explicitats. És important l'explicitació, sobretot si entrem a fons en aquesta educació en valors i a més, volem d'alguna manera, treballar perquè el subjecte sigui un element actiu d'aquest procés.

Per tant, penso que una dimensió important (potser hi ha una paraula més moderna per dir-ho) és la consciència. D'alguna manera seria educar tenint en compte la consciència de l'individu. Aquesta és una dimensió important i crec que, de vegades, a l'escola li pot ser bastant més difícil de crear aquest microclima; d'entrada perquè necessita que hi hagi un nivell de coherència, almenys en compartir determinats valors que s'intentaran realitzar, no que se sotmetran a debat teòric, però sobretot que s'intentaran realitzar i que seran una pauta de conducta i de comportament col·lectiu d'un grup. Em sembla que aquest treball i aquesta coherència és important, i per mi és l'element clau per educar en valors. D'alguna manera, quan diem que el que educa la

gent o el que educa els joves és la societat, és l'entorn, ens estem referint a això, a aquest múltiple conjunt d'influències d'immersió en un entorn. L'estratègia sempre és situar entorns intermedis, o crear entorns.

JOSEP M. CAÑELLAS:

Certament un dels problemes que hi ha a l'hora d'educar en valors és la manca de referents, la manca de valors. Vull parlar sobre voluntariat i entenc que el voluntari habitualment és una persona que fa un exercici de coherència. El voluntari és una persona que precisament en virtut d'allò que pensa i d'allò que creu es disposa a realitzar una acció, per tal d'intentar subsanar o solucionar i paliar aquella mancança que ell detecta a la societat. Per tant crec que és una persona que en virtut d'aquesta coherència és un model i un exemple enfront o enmig d'una societat que en principi considera insolidària.

Per tant, em sembla que educativament és important el paper que tenen moltes associacions i el paper que tenen aquestes persones que fan tasques voluntàries com exemple, com a model, com a persones a ser en aquest cas potser observades, a un primer nivell, pels alumnes, perquè vegin que realment hi ha persones que són diferents. Hi ha persones que poden tenir unes actituds i hi ha persones que en tenen unes altres, i en aquest cas hi ha moltes persones que poden tenir aquesta actitud solidària. En tot cas, que fan un pas més en la seva solidaritat i la fan esdevenir acció.

D'altra banda no poso només el voluntariat o el món associatiu com a exemple en aquest cas d'anàlisi sinó que el mateix voluntariat com a pràctica evidentment no cal dir que comporta una possibilitat educativa, d'educació informal si es vol, però una possibilitat educativa importantíssima. El voluntari es veu abocat precisament a fer una reflexió sobre els valors que l'impulsen i sobre les motivacions profundes que crec que és d'una gran validesa humana i, en aquest sentit, el voluntari crec que experimenta un creixement humà importantíssim, i això es dona en la majoria d'associacions, sobretot si disposen o si han elaborat un projecte de voluntariat amb una certa integralitat.

NÚRIA CARULLA:

Sóc coordinadora del SIPAJ que és un servei d'informació juvenil i també dono classes de religió en un institut, o sigui que dono classes al sector que no rep ètica. De tot això de l'educació en els valors, m'ha cridat l'atenció el que ha dit en Ramon: no s'ha parlat del subjecte que s'autoeduca. Penso que el subjecte s'autoeduca i penso que al mateix temps també educa l'educador. L'educat i l'educador tenen una interrelació i s'eduquen mútuament. Un dels principals valors que s'ha de transmetre precisament és l'obertura a aprendre. O sigui, penso que qui està educant o qui està donant qualsevol matèria penso que el principal valor que pot transmetre és l'obertura, l'interès d'aprendre de les persones que té davant.

Estem en una societat molt paternalista amb els nostres joves, amb els nostres infants i amb els nostres adolescents. Molt. Probablement perquè com que no els podem exigir actituds d'adults perquè no tenen mitjans per ser-ho (no tenen feina, no tenen capacitat de defensar-se prou bé a la vida...) llavors es mantenen unes actituds paternalistes terrorífiques. Nosaltres, al SIPAJ sempre parlem de fer persones autònomes, volem fer persones creadores del seu futur. Això per mi és una màxima a l'hora de donar classes o a l'hora de relacionar-me amb la gent jove.

Els valors, siguin quins siguin, perquè jo penso que varien realment, han de servir per sobreviure i per saber gaudir. O sigui, per sobreviure perquè al cap i a la fi és una mostra d'autoestima el voler buscar el teu lloc i el voler ser-hi i aprendre a gaudir perquè és viure realment amb profunditat. I això fer-ho col·lectivament, perquè que les persones humanes som interdependents, sobretot a nivell afectiu. Llavors no sé quines escales són les que s'han de posar i quines les que no. Penso que això varia i variarà, però sobretot cal que la persona la creï i aprengui a crear-se. No reproduï m esquemes, no reproduï m estructures perquè potser passarà com abans, amb les estructures religioses rígidament imposades i avui deixades de banda. Pot ser que totes aquestes solidaritats actuals les estem imposant amb tanta tristesa i amb tanta gent que no ens entenen que penso que són molt poc atractives. Crec que la persona que sap gaudir, la persona que és feliç, transmet molt més que no pas la persona que està super-preocupada.

JORDI VILA-ABADAL:

Treballo en un camp molt diferent: el de les drogodependències. Em preguntareu què hi vinc a fer jo aquí. Doncs sóc aquí perquè crec que l'atenció als drogodependents és bàsicament una qüestió educativa, perquè he arribat a la conclusió, amb els anys que m'he dedicat a aquest terreny, que el problema bàsic dels drogodependents és un problema de manca d'identitat. Són persones amb una manca d'identitat afrosa, com s'ha dit per aquí. Ho són els drogodependents i també altres persones que són víctimes de conflictitat juvenil. Crec que és molt important que hi hagi una educació o que se'ls pugui ajudar a educar-se. Amb això tinc la sort de coincidir amb un estudi que va fer en Jaume Funes en el qual deia que una de les poques conclusions que es poden treure en aquest camp és que aquells que se'n surten són aquells que, a més a més de tenir força sort, han tingut també la gran sort de trobar persones de referència. Per què? Perquè aquesta relació amb les persones de referència els ha permès anar adquirint una sèrie de valors i d'actituds que ha anat formant la seva identitat que abans estava bastant mancada.

Ara bé, de cara a això, per a aquesta educació, serveix tothom? No. Algú ha dit que hi ha gent que no sap educar. Doncs bé, nosaltres ens hi trobem molt sovint: hi ha molta gent que no sap educar o rehabilitar, o digueu-ne com vulgueu. Quan ens ve gent amb molts títols o màsters en drogodependències i molta experiència, ja tremolem. Nosaltres necessitem gent que tingui quatre coses típiques: sentit comú, una escala de valors bastant assentada, que sàpiga estimar i que estimi els nois i les noies amb qui tracten i que siguin capaços de tenir d'una relació personal i comunicativa amb ells. Només és a base d'aquesta relació personal i comunicativa que es pot aconseguir això que deia en Ramon Canals d'ajudar que puguin ajudar-se ells mateixos, que puguin aflorar aquests valors que van adquirint i que van formant-se ells mateixos.

VI. MATITZACIONS FINALS

RAFAEL GRASA:

Haig de dir que en moltes de les intervencions se m'han atribuït coses amb les quals no m'he sentit identificat, però això ja és habitual. Crec que ningú ha dit res respecte que els subjectes no fossin els altres però hem de tenir tendència a no resoldre els problemes amb les paraules. La veritat, en aquest tema hi ha coses bastant complicades: aflorar valors, sí, però quins? I, qui els ha introduït? Valors per sobreviure i gaudir-ne: podríem estar d'acord, però després vénen les concrecions. Això ho apliquem a la Bòsnia actual i què vol dir això en alguns casos? No és per entrar en polèmica, sinó per plantejar simplement que els grans problemes no estan en les paraules sinó en concretar aquestes qüestions.

Segon punt: penso que en aquest sentit encara no hem aclarit prou el tema dels valors. Potser una gran dificultat està a donar per suposat que tots parlàvem del mateix quan parlàvem de valors. Per a mi un valor és la capacitat de conceptualitzar abstractament un ideal de conducta i això pot ser moral, en sentit filosòfic, o pot ser molt més, però això és un valor, i un valor és diferent d'una pauta de conducta concreta. Hem estat barrejant les dues coses. Les pautes de conducta concreta poden estar referides a valors, però són diferents, i això permet explicar algunes de les inquietuds dels que vénen del camp de la filosofia. És evident que si l'educació en valors pretén només introduir pautes de conducta, no es necessiten els filòsofs, ni els ètics ni ningú, però en l'educació secundària hi poden haver altres qüestions.

Tercer: en aquest sentit val la pena pensar que tothom i tot educa, malament o no, tothom transmet en determinades situacions alguns coneixements cognoscitius, ajuda a reproduir determinat estat de coses i dóna certes idees o pautes. En aquest sentit val la pena reconèixer que tothom educa. En quin sentit, dependrà de la forma que triem. Penso que s'han dit coses molt útils i

que es poden resumir en la idea que la feina de l'educació en valors és complicada, que no és cap panacea, que hi ha fal·làcies, que s'havia fet abans i que s'ha de fer, però que en qualsevol cas sempre es topa amb dues coses que s'havien dit: cal crear uns microclimes, cal explicitar els valors i analitzar-los, permetre que els altres els analitzin i una altra cosa important que recolliria és veure que hi ha estratègies de raonament moral.

Però, tot això fet en una educació en valors diferenciada, perquè el desenvolupament moral es diferenciï . Per això tampoc no podria estar d'acord amb algunes de les coses que deia en Llätzer. Les puc acceptar a nivell d'educació secundària i obligatòria o post-obligatòria però en altres nivells estem parlant d'altres qüestions.

ROSER BATLLE:

Jo voldria donar tres idees. La primera és que em sembla que ha quedat palesa que donada la complexitat del tema cal reforçar la idea que és més important que mai la cooperació entre tots els agents educadors, entre totes les instàncies educatives: la família, l'escola, el centre d'esplai... Potser en aquest aspecte més que en altres és molt important que ens posem d'acord i que comencem a acostumar-nos a treballar en comú, encara que ens costi una mica, però tot és començar.

La segona idea té a veure amb una vella discussió amb en Jaume Funes que no he tingut temps per comentar, però diré només el titular: em sembla que un problema que tenim els educadors que estem amb joves és que de vegades ens especialitzem massa amb els joves, i som poc poliglotes en diversos llenguatges. De vegades una persona que sap tres idiomes té més facilitat per aprendre'n un quart, perquè el mecanisme de traducció el fa ser més àgil a l'hora de bellugar-se. Si els educadors de joves, de tant en tant, treballéssim amb nens petits, amb gent adulta, amb nens de nou o deu anys, potser tindríem una mica més engreixada la gimnàstica de la didàctica d'adequar el llenguatge. Estaríem més acostumats als canvis de registre. Jo crec que en aquest sentit una excessiva especialització en l'àmbit adolescent no ens afavoreix ni a nosaltres com a educadors ni particularment els adolescents.

La tercera cosa, i per mi la més important, em sembla que és una idea consensuada que ha sortit aquí: en qualsevol cas, aquesta cooperació entre els diferents agents educadors s'ha de basar en una confiança tremenda en l'adolescent com a persona, com a ésser humà. I d'alguna manera el compromís entre tots aquests agents educadors, el que ens uneix, és l'esperança de poder ajudar els nois i noies a esdevenir més bones persones, més que no pas més bons alumnes.

JAUME CELA:

Només dues coses. A mi, la intervenció d'en Ramon Canal m'ha fet molta gràcia perquè m'ha fet pensar en quan jo treballava el primer any de mestre al Camp de la Bota. Feia classes de llengua i un alumne quan vam acabar gairebé el curs em va dir: "me ha gustado mucho lo que he aprendido contigo de sociales". I jo li vaig dir "es que yo soy de lengua". Però vaig pensar: "mira, ets una persona global". Ho dic perquè jo sí que em pensava que aquest missatge almenys l'havia interpretat. Això passa a l'escola i amb els nanos, una cosa és el que ens pensem que diem i l'altra el que l'altre interpreta. Per això va molt bé establir aquest diàleg, però jo us prometo que amb això que ha dit en Ramon m'hi sento totalment identificat.

L'altra cosa té a veure amb la intervenció d'en Llätzer. Jo estic plenament d'acord que s'ha de reivindicar la filosofia. El que no plantejaria mai, i ho dic perquè això només ho fem els mestres o els professors (som l'únic col·lectiu que diem públicament que no estem preparats), que es que no en sabem. Podem reivindicar la filosofia, millor formació, el que sigui, però públicament com ho fem amb tanta tranquil·litat... Aquí més o menys tots som bona gent, però jo això de no saber ho he sentit dir amb tota la tranquil·litat del món en els fòrums més increïbles: els mestres no estem preparats per això. No he sentit ningú de cap altre professió... Jo m'imagino que anés a veure un metge i que em digués que no està preparat per curar-me. O el guàrdia urbà que regula la circulació que m'aturés i em digués que ho fes jo perquè no està preparat per fer això. Penso sobretot que no podem dir-ho perquè no és cert. Ara, evidentment hi ha gent que està més ben preparada que altres, que hi ha gent a qui s'hauria de treure de l'escola, igual que hi ha metges que són impresentables, però penso que no és just per nosaltres mateixos dir-ho amb aquesta tranquil·litat i amb aquesta bona fe. I

segur que diem: "no estem preparats? mira, jo sí; no molt, en vaig aprenent, ho vaig intentant, però més o menys me'n vaig sortint". Ara, això no vol dir que en qüestions d'ètica potser sí que els professors de filosofia en sabran molta i ho faran molt bé.

ANNEX

Acabat el debat, encara algunes persones que no van poder intervenir van fer l'esforç d'enviar suggeriments i aportacions. Aquestes són les següents:

IMMA REGUANT:

Sóc responsable pedagògica de MEGSJ de Catalunya i voldria afegir una aportació al debat, si més no apuntar la part positiva d'un comentari que em va semblar negatiu de la Roser Batlle. Em sembla que l'herència nefasta, que deia ella, de la dècada dels 80, de la post-modernitat, pot reconvertir-se. Superar la post-modernitat com si no hagués canviat res no és possible. Hem d'aprofitar el moment actual integrant els aspectes positius del passat recent, tan recent que encara cueja. Crec que els educadors hem de saber aprofitar aquesta cultura de la relativitat. Penso que quan parlem de valors, d'educar en valors, tots sabem que sota un mateix concepte hi ha diferents matisos d'interpretació personal. Si alguna cosa ens ha aportat la post-modernitat ha estat, a més de la indiferència que destacava la Roser, la valoració de les diferents opinions que cadascú pot tenir sobre qualsevol tema, fins i tot en el d'avui, els valors. Per a mi això és bo i cal que ho aprofitem.

Els valors morals poden estar molt definits però cadascú n'ha de fer la seva assimilació. No podem partir de models abstractes. Si volem educar segons algun tipus de model de persona, crec, honestament, que cal preguntar a cadascú quin és el seu model personal i treballar a partir d'aquí oferint la nostra persona, les nostres creences, les nostres dificultats, els nostres valors més profunds i aquells que anem descobrint. Mostrar un model de persona en continu creixement, i per tant sempre relatiu, és una bona aportació als altres. En qualsevol entorn educatiu hem de defugir de pensar que la nostra escala de valors és la bona. Sabem que és la que traspasarem d'una manera conscient o inconscient.

Treballem amb persones que, com nosaltres, estan construint la seva escala de valors. Ajudem a reflexionar i a créixer des de la relativitat, ja que sempre podem aprendre coses noves que donaran sentit nou a aquells valors que criem perfectament inamovibles.

En moments de canvi com l'actual, en moments de crisi, és justificable demanar on salvar-se. Però per educar no n'hi ha prou a trobar on agafar-se per tenir una mica de seguretat, potser és més convenient patir-hi una mica. El lema d'"educar en la paradoxa", precisament en aquests moments, em sembla interessantíssim per il·lustrar com ha d'ésser l'educació pels valors.

JULIANA BACARDIT I ASSUMPCIÓ ITXART:

Sóm membres del Moviment Educatiu del Maresme. Nosaltres pensem que, actualment, la majoria d'esforços cal que vaguin en la línia d'obertura de l'escola envers la societat i establir espais de reflexió *conjunta*, a fi d'anar marcant unes *línies d'actuació comunes i en la mateixa direcció*, és a dir, si a l'escola s'intenta fer una educació per la salut, per exemple, fora l'escola la canalla, els adolescents i tots plegats hauríem de sentir el mateix discurs, i així en tot tipus de valors i virtuts d'un ideari prèviament acordat per tota la comunitat.

Els passos que més o menys s'haurien de seguir, creiem que podrien ser els següents:

- Reflexió conjunta per esbrinar tota la magnitud del problema.
- Anàlisi profunda en totes les institucions que tenen un espai de poder dins la societat i per tant, tenen influència directa en la manera de ser i comportar-se d'una societat.
- Intentar anar creant un ideari de valors vàlids per anar-hi treballant.
- Fer una prioritització de punts conflictius i començar a marcar unes línies d'actuació conjunta.

- Pensem que per aconseguir els objectius marcats, cal fer ús de tots els mitjans de comunicació adients (TV, revistes, diaris, radiofusió, etc.).

Actualment, sembla ser, que els professionals de l'ensenyament, estem en un primer estadi d'aquest projecte, és a dir, estem creant, arran de la Reforma educativa, uns espais de reflexió dins el claustre amb l'objectiu d'anar confeccionant els PECs (Projectes Educatius de Centre) i els PCCs (Projectes Curriculars de Centre).

De totes maneres calen fer passes dirigides cap a una obertura de la comunitat educativa i aconseguir una escola plenament participativa en la vida social. Tot això tan sols es podrà aconseguir a través del diàleg, de la tolerància, d'una gran dosi d'empatia i d'una il·lusió envers una tasca comuna: Educar per la Pau.

Col·lecció DEBATS DE L'AULA PROVENÇA

1. *Els mestres, agents del model d'escola.* M. Rúbies, P. Darder, J. Cots. 1989.
2. *Ciutat i habitatge: perspectives per als anys 90.* Ll. Cantallops, J.A. Solans, M. Ribas Piera. 1989.
3. *El metge davant l'atenció sanitària.* N. Acarín, A. Segura, A. Salgado. 1989.
4. *Els Jocs Olímpics: per què i per a qui?* J.M. Huertas Clavería, J. Cruz, R. Alquézar. 1989.
5. *Les televisions privades des de la perspectiva de la comunicació a Catalunya.* J.M. Forn, J. Gifreu, M. Reixach. 1990.
6. *Els treballadors africans a Catalunya, aspectes socials i culturals.* T. Losada, N. Sastre, J. Soler. 1990.
7. *És possible una defensa no ofensiva d'Espanya? Es pot defensar un país pacifista?* Ll.M. de Puig, V. Fisas, J. Porta. 1990.
8. *Sindicats i concertació després de la vaga general.* S. Carrasco, S. Aguilar., J. Roca, F. Pindado. 1990.
9. *Enquestes d'opinió: entre la informació i la manipulació.* E. Bonet, J. Estruch, J. Porta. 1991.
10. *Alternatives per a un funcionament més eficaç de l'administració de justícia.* J. Roig, J.Ll. Jori, J.M. Gasch. 1991.

11. *Audiovisuals arreu. I a l'escola?* P. Ribera, A. Bartolomé, J. Ferrés. 1991.
12. *Els reptes de l'associacionisme.* M. Ferrés, P. Martínez, F. Pindado. 1991.
13. *Multiculturalitat a les escoles.* R. Cañadell, D. Juliano, J. Pérez, M. Pujol. 1992.
14. *Què se'n fa, dels llibres?* S. Fàbregues, E. Teixidor, J. Terribas, M. Reixach. 1992.
15. *El descrèdit de la política.* S. Cardús, Ll. Hernández, J. Subirats, J. Porta. 1992.
16. *La Justícia de Menors, una justícia menor?* C. González, J. Funes, Ll. Ventosa, F. Pindado. 1992.
17. *Unió Europea, cultura i cultures a Europa.* Ll.V. Aracil. 1993.
18. *El canvi global en el medi ambient des de la dimensió personal i social. Què cal fer i com?* M. Ludevid, P. Pous. 1993.
19. *Mercat de treball, ocupació i competitivitat empresarial.* J.M. Gasch, J. Roca i A. Contijoch. 1993.
20. *L'orientació professional inicial: de la LOGSE a la seva aplicació.* M. Inglès, S. Auberni i J.A. Blasco. 1994
21. *Cinema i llengua a Catalunya.* G. Planella, J. Romaguera i P.I. Fages.
22. *Experiències d'educació en els valors amb adolescents.* R. Grasa, R. Batlle i J. Cela. 1994